

PIOTR JASKÓŁA
Wydział Teologiczny UO

Jana Pawła II ekumeniczna wizja Kościoła

John Paul II's Ecumenical Vision of the Church

Abstract

The article does not sum up the long and very reach in ecumenical initiatives pontificate of John Paul II. In presentation of his ecumenical vision of the Church the article concentrates on four points. First it lists the main ecumenical documents written by the Pope (1), next in more detailed way depicts the contents of the Apostolic Letter *Oriente lumen* (2) and the Encyclical Letter *Ut unum sint* (3). In the last point the article extracts from the described Encyclical the original elements concerning the Pope and the papacy (4). The conclusion of the article points at the enormous intellectual potential, churchly openness, courage and ecumenical hope of the ecumenical documents left by John Paul II.

Keywords: Apostolic Letter *Oriente lumen*, Encyclica *Ut unum sint*, John Paul II, papacy, Church, ecumenical documents.

Streszczenie

Artykuł nie podsumowuje długiego i bardzo bogatego w wiele ekumenicznych inicjatyw pontyfikatu Jana Pawła II. Prezentując jego ekumeniczną wizję Kościoła, ogranicza się do czterech punktów. Wylicza główne dokumenty ekumeniczne napisane przez Papieża (1), bardziej szczegółowo omawia treść listu apostolskiego *Oriente lumen* (2) i encykliki *Ut unum sint* (3). W ostatnim punkcie wyodrębnia elementy oryginalne, które w prezentowanej encyklice dotyczą Papieża i papiestwa (4). W formie wniosku stwierdzona, że z dokumentów ekumenicznych pozostawionych przez Jana Pawła II tchnie ogromny potencjał jego intelektualnej i kościelnej otwartości, odwagi oraz ekumenicznej nadziei.

Słowa kluczowe: List apostolski *Oriente lumen*, encyklika *Ut unum sint*, Jan Paweł II, papiestwo, Kościół, ekumeniczne dokumenty.

Kiedy po śmierci Ojca Świętego Jana Pawła II poproszono już teraz też śp. ks. Jana Twardowskiego o krótki komentarz dla prasy, to powiedział, iż dla niego jednym z ważniejszych papieskich przesłań było stwierdzenie, że „człowieka mierzy się miarą serca”¹. Realizację tego przesłania widać było wyraźnie w eku-

¹ „Rzeczpospolita” (6.04.2005), 10.

menicznym otwarciu i zaangażowaniu Jana Pawła II. „Mierzył miarą serca” wszystkich: prawosławnych, protestantów, Żydów, muzułmanów, animistów. Przeglądając wszystkie spośród czternastu encyklik, które pozostawił – począwszy od *Redemptor hominis* (1979) a skończywszy na *Ecclesia de Eucharistia* (2003) – dostrzega się, jak antropologiczne ukierunkowanie tworzy tło i dalekosiężny cel wszelkich jego myśli. Nie ulega też wątpliwości, że Jan Paweł II był papieżem przywiązującym dużą wagę do bezpośrednich kontaktów z ludźmi różnych wyznań i światopoglądów. W swoich licznych pielgrzymkach, a odbył ich 104, spotykał się z ludźmi różnych ras, kultur, religii i poglądów politycznych. W swoich wystąpieniach był orędownikiem szeroko rozumianych praw ludzkich, których nieodzownym składnikiem jest wolność religijna. Był pierwszym papieżem, który przekroczył próg świątyni protestanckiej, synagogi i meczetu².

Niniejsza prezentacja nie zamierza dokonywać podsumowań pontyfikatu długiego i bardzo bogatego w wiele ekumenicznych inicjatyw i ich już konkretnych owoców. Nie sposób zrobić to dobrze w jednym artykule. Na ten temat powstały i powstają obszerne rozprawy naukowe. Tu zostaną tylko wyliczone główne dokumenty ekumeniczne (1), krótko omówione dwa z nich: list apostolski *Orientalis lumen* (2) i encyklika *Ut unum sint* (3) oraz w zakończeniu wyodrębnione zostaną elementy oryginalne, które w encyklice *Ut unum sint* dotyczą Papieża i papieżstwa (4).

1. Główne dokumenty ekumeniczne

Najważniejsze wydarzenia (pielgrzymki, gesty, spotkania) oraz dokumenty ekumeniczne i międzyreligijne papieża Jana Pawła II wraz z działalnością watykańskich kongregacji i rad, które działają z jego mandatu, wyliczył np. Sławomir Pawłowski³. Istotne dla ruchu ekumenicznego dokumenty papieskie to z pewnością encyklika *Slavorum Apostoli* (2 VI 1985), list apostolski *Orientalis lumen* (2 V 1995), encyklika *Ut unum sint* (25 V 1995), cykl katechez środowych (28 VI – 30 VIII 1995)⁴.

² Por. K. KARSKI, *Papież Jan Paweł II a ekumenia*, SDE 21 (2005) 1–2, 107.

³ Zob. S. PAWŁOWSKI, *Ekumeniczne dokumenty i inicjatywy Jana Pawła II oraz ich istotne przesłanie*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*, Opole 2008, 173–183; zob. też A. NOSSOL, *Pontyfikat ekumenicznej nadziei*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei*, 9–18; T. KONDRUSIEWICZ, *Ekumeniczne implikacje pontyfikatu Jana Pawła II*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei*, 19–33; *Dokumenty Jana Pawła II*, w: E. SAKOWICZ (red.), *Jan Paweł II – Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, Radom 2006, 579–581.

⁴ Ekumeniczne teksty Jana Pawła II opublikowane zostały m.in. w: S.C. NAPIÓRKOWSKI, K. LEŚNIEWSKI, J. LEŚNIEWSKA (red.), *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*

Oprócz powyższych dokumentów należy wspomnieć o tych fragmentach encyklik i adhortacji, które dotyczyły zagadnień ekumenicznych, o listach apostołskich z okazji rocznic wydarzeń kościelnych, o wielkiej liczbie homilii, modlitw i przemówień z okazji pielgrzymek. Tytułem przykładu warto wskazać następujące (w porządku chronologicznym):

- list apostołski *Egregiae virtutis* ogłaszający świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy (1980);
- list z okazji pięćsetnej rocznicy urodzin Marcina Lutra (1983);
- list apostołski *Duodecim saeculum* z okazji 1200. rocznicy Soboru Nicejskiego II (1987);
- encyklika *Redemptoris Mater* (1987), nr 29–34;
- list *Mantre si intensificano* do biskupów kontynentu europejskiego na temat stosunków między katolikami a prawosławnymi w nowej sytuacji Europy Środkowej i Wschodniej (1991);
- list apostołski *Euntes in mundum* z okazji tysiąclecia chrztu Rusi Kijowskiej (1988);
- encyklika *Redemptoris missio* (1990), nr 49–50;
- zatwierdzony przez Papieża *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1992), nr 816–822;
- list apostołski *Tertio millennio adveniente* (1994), nr 37;
- listy z okazji 400-lecia Unii Brzeskiej (1995);
- list z okazji 350-lecia Unii Uzhorodzkiej (1996);
- adhortacja posynodalna *Vita consecrata* (1996), nr 100–101;
- list apostołski *Novo millennio ineunte* (2001), nr 12, 48;
- adhortacja posynodalna *Pastores gregis* (2003), nr 64;
- adhortacja posynodalna *Ecclesia in Europa* (2003), nr 17, 30–32, 54;
- encyklika *Ecclesia de Eucharistia* (2003), nr 30, 43–46, 61⁵.

Niniejsze opracowanie ograniczy się źródłowo do dwóch tekstów: listu apostołskiego *Oriente lumen*⁶ (1995) i encykliki *Ut unum sint*⁷ (1995), ponieważ w nich można dostrzec wielką koncentrację i w pewnym stopniu streszczenie papieskiego ekumenizmu. Ekumenizm ten bazuje na bardzo antropologicznych kategoriach: doświadczeniu wiary, poznaniu, spotkaniu, dialogu, prawdzie i miłości.

1982–1998, Lublin 2000.

⁵ S. PAWŁOWSKI, *Jan Paweł II a ekumenizm i dialog międzyreligijny (1978–2005)*, BE (2005) 3–4, 43n.

⁶ Dalej skrót: OL.

⁷ Dalej skrót: UUS.

2. *Oriente lumen*

List apostolski *Oriente lumen* napisał Jan Paweł II na początku tego samego miesiąca, w którym została opublikowana encyklika *Ut unum sint*. List został skierowany do duchowieństwa i wiernych świeckich Kościoła w setną rocznicę wydania przez papieża Leona XIII listu apostolskiego *Orientalium dignitas*, treściowo podobnego listu, w którym ówczesny papież Leon XIII wskazywał na wielkie znaczenie tradycji wschodnich dla życia całego Kościoła⁸.

2.1. Kontynuacja wcześniejszych tradycji

Warto wspomnieć, że właśnie z Leonem XIII historycy ruchu ekumenicznego wiążą początki ekumenicznych myśli w oficjalnych dokumentach papieskich⁹. Ten papież oprócz *Orientalium dignitas* z 1894 r. wcześniej wydał encyklikę *Praeclara gratulationis*, która zawierała pierwszą oficjalną wizję katolickiego rozumienia ekumenizmu i myślenia o niekatolikach. Leon XIII zwracając się do prawosławnych, nazwał ich „umiłowanymi braćmi” i oświadczył m.in.: „Kierowani nie ludzkimi motywami, lecz miłością do Boga i troską o wspólne zbawienie, prosimy Was o pojednanie i zjednoczenie”. Uważał bowiem, że różnice między Wschodem i Zachodem są niewielkie: „Między Wami a nami nie istnieje żadna ostra linia podziału; abstrahując od niektórych punktów, zgodność jest tak pełna, że broniąc wiary katolickiej, sięgamy do autorytetów i uzasadnień Kościoła wschodniego, do jego zwyczajów i rytów”¹⁰. W tej samej encyklice Leon XIII kieruje też słowa do protestantów: „Wszyscy, którzy od nas odłączyliście się – niezależnie od tego, kim jesteście i z jakiej przyczyny to nastąpiło – zbierzcie się znowu w jedności wiary i poznaniu Syna Bożego. Pozwólcie, iż wyciągniemy do Was życzliwą rękę i poprowadzimy do tej jedności, której Kościół katolicki nigdy nie utracił, i która nigdy nie może mu zostać odebrana. Od dawna wzywa Was ta wspólna Matka z powrotem na swe łono, od dawna katolicy całego świata czekają na was w zatroskanej miłości braterskiej, byście z nami służyli Bogu, złączeni w jedności jednej Ewangelii, jednej wiary, jednej nadziei i jednej doskonałej miłości”¹¹. Wizja Leonowego rozumienia ekumenizmu została prze-

⁸ Wskazuje na to już poszerzony tytuł: *List apostolski „Oriente lumen” Ojca Świętego Jana Pawła II. Do biskupów, do duchowieństwa i wiernych w setną rocznicę listu apostolskiego „Orientalium dignitas” papieża Leona XIII*, Watykan 2 V 1995. Zob. E. SAKOWICZ (red.), *Jan Paweł II – Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, 476–484; K. LEŚNIEWSKI, *Odkrywać niegasnące światło chrześcijańskiego Wschodu. Ekumeniczne przesłanie listu apostolskiego „Oriente lumen” papieża Jana Pawła II*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei*, 239–250.

⁹ Tak m.in. G. TAVARD, *Geschichte der Ökumenischen Bewegung*, Mainz 1964, *passim*.

¹⁰ Cyt. za K. KARSKI, *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*, Warszawa 1974, 79.

¹¹ *Tamże*, 80.

jęta i kontynuowana przez jego następców i funkcjonowała prawie aż do Soboru Watykańskiego II.

Jan Paweł II ponawia Leonowe wezwanie do jedności. Jest to już jednak wezwanie wzbogacone licznymi doświadczeniami, płynącymi ze wzajemnego poznania i ekumenicznych spotkań ostatniego stulecia oraz wzbogacone nową soborową wizją drogi do jedności. List zawiera wezwanie do zjednoczenia w prawdzie i miłości, do czego trzeba dążyć także nowymi drogami, nieznanymi w przeszłości¹².

Ojciec św. kieruje najpierw swój wzrok ku *Orientali Lumen* promieniującemu z Jerozolimy, ku miastu, gdzie umarł Chrystus i został wskrzeszony z martwych, miastu, które w dniu Pięćdziesiątnicy stało się „matką wszystkich Kościołów” (OL 2). Papież-Słowianin wspomina też świętych braci Cyryla i Metodego – apostołów jedności, głoszących Chrystusa wśród narodów słowiańskich i poszukujących komunii między Wschodem i Zachodem, mimo trudności, które już wówczas przeciwstawiały sobie czasem oba te światy (OL 3). Następnie rozszerza swe rozważania i obejmuje nimi wszystkie Kościoły Wschodnie i całe chrześcijaństwo. Papież już we *Wprowadzeniu*, wzywając do jedności, odwołuje się do krzyża Chrystusowego: „Niech nie zostanie udaremniiony Krzyż Chrystusa, bo jeśli udaremnia się Krzyż Chrystusa, człowiek zostaje pozbawiony korzeni i nie ma już przyszłości: jest zniszczony! To jest nasze wołanie u kresu XX wieku. Jest to wołanie Rzymu, wołanie Konstantynopola, wołanie Moskwy. I wołanie całego chrześcijaństwa: obu Ameryk, Afryki, Azji, wszystkich. Jest to wołanie nowej ewangelizacji” (OL 4).

2.2. Istotne elementy treściowe

Trzon listu *Orientali lumen* stanowią dwa rozdziały – pierwszy zatytułowany *Poznawać Wschód chrześcijański: doświadczenie wiary* (5–16), drugi *Od poznania do spotkania* (17–28). Podstawą papieskiej refleksji jest fundamentalne spostrzeżenie soborowego Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*¹³: w badaniach nad prawdą objawioną, czyli w teologii, na Wschodzie i Zachodzie stosowano odmienne metody (i podejścia) w celu poznania i wyznawania prawd Bożych. Odmienne sformułowania prawd wiary Wschodu i Zachodu raczej się jednak wzajemnie uzupełniają, niż przeciwstawiają (nr 5; por. DE 17). Ojciec Święty jest przy tym przekonany, że ważną drogą wzrastania we wzajemnym zrozumieniu i w jedności jest pogłębienie wiedzy o sobie nawzajem, zwłaszcza

¹² Zob. A. KOCHAN, *Ekumeniczne spotkanie kultur w nauczaniu Jana Pawła II i Benedykta XVI*, „Studia Oecumenica” 10 (2010), 37–53.

¹³ Dalej skrót: UR.

przez poznawanie liturgii i duchowych tradycji. Przypomina też różne wskazania i przepisy wydane w tym celu przez Stolicę Apostolską (nr 24). Papież zaleca wzajemne bezpośrednie spotkania, szczególnie zaś kontakty między klasztorami katolickimi i prawosławnymi oraz wymianę profesorów między uczelniami. Występuje również z propozycją „wzajemnego uznania świętości tych chrześcijan, którzy w ciągu ostatnich dziesiątków lat, szczególnie w krajach Europy Wschodniej, przelali krew za jedną wiarę w Chrystusa” (nr 25).

Biskup Władysław Miziołek, omawiając w jednym ze swoich artykułów interesujący nas dokument, wyciągnął z niego pięć streszczających myśli:

- 1) „Jan Paweł II widzi szczególną bliskość między Kościołem katolickim i Wschodnimi Kościołami prawosławnymi, i uważa, że pełne pojednanie i zjednoczenie tych Kościołów powinno nastąpić najpierw i szybko.
- 2) Wzór dla przyszłego zjednoczenia Kościołów widzi Ojciec św. w pierwszych wiekach, gdy głoszenie Ewangelii dokonywało się z zachowaniem kultury, liturgii, autonomii poszczególnych Kościołów; była to jedność w różnorodności.
- 3) Zadanie Biskupa Rzymu polega na posłudze utwierdzenia braci w wierze i jedności. Spełniana jest ona w duchu miłości.
- 4) «Odrzucenie tezy, jakoby całość zwyczajów i praktyk Kościoła łacińskiego była bardziej kompletna lub lepiej ukazywała pełnię poprawnej doktryny» (nr 20), wskazuje na możliwość dyskusji nad znaczeniem Soborów powszechnych odbytych po podziale Kościoła w drugim tysiącleciu oraz nad powziętymi na nich definicjami dogmatycznymi.
- 5) Ponad trzecia część dokumentu poświęcona jest wschodniemu monastycyzmowi. Niezależnie od szczególnego znaczenia w prawosławiu duchowości monastycznej i wyrosłej z niej teologii, w monastycyzmie wschodnim ceni Ojciec św. utrzymanie głębokiego przeżycia *sacrum* i poczucia misterium Boga, osłabionych na Zachodzie przerostem intelektualizmu¹⁴.

3. *Ut unum sint*

Poniższe rozważanie pragnie uchwycić podstawowe założenia i ukierunkowania encykliki, które – jak się wydaje – spełniają rolę pewnych zasad formalnych, jakimi rządzi się katolicki ekumenizm wypływający z *Ut unum sint*¹⁵.

¹⁴ TENZE, *List Apostolski „Orientale Lumen” Jana Pawła II*, BE 24 (1995) 3, 15n.

¹⁵ Polscy autorzy komentarzy do encykliki to m.in.: S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Ut unum*, „Jednota” 54 (1995) 8, 8–10; M. CZAJKOWSKI, *Encyklika o ekumenii*, WDr (1995) 8, 38–44; W. MIZIOLEK, *Do jakiej jedności dążymy*, BE 24 (1995) 3, 17–23; K.M.P. RUDNICKI, *Encyklika „Ut unum sint” w oczach maria-*

3.1. Świadomość przebytej drogi

Encyklika *Ut unum sint* składa się z trzech rozdziałów i Adhortacji. Rozdział I nosi tytuł: *Zaangażowanie ekumeniczne Kościoła katolickiego*, rozdział II – *Owoce dialogu*, rozdział III – *Quanta est nobis via?* (Jaka jest nasza droga?). Dokument stanowi przede wszystkim retrospektywne spojrzenie Papieża na drogę, jaką Kościół rzymskokatolicki przeszedł, realizując w danym mu kontekście kulturowo-teologicznym testamentalne słowa Chrystusa: „aby byli jedno”, idąc razem z innymi braćmi w wierze, czy też obok nich, drogą do pełnej jedności. *Ut unum sint* charakteryzuje także aktualną sytuację ekumeniczną w świecie, nie ukrywając jej wielopłaszczyznowych odniesień i nie zaciemniając jej złożoności. Za mylące czy też tendencyjne należało by więc jednak uznać te spojrzenia, które w tym dokumencie chciałyby widzieć jedynie swego rodzaju podsumowanie dotychczasowych wysiłków ekumenicznych, swoisty bilans dokonań, podsumowanie przeszłości. Takie głosy pojawiły się zwłaszcza ze strony niektórych skrajnie krytycznie patrzących na Watykan przedstawicieli środowisk protestanckich, np. z Instytutu Ekumenicznego w Bensheim¹⁶. Oczywiście, objętościowo pokaźna część encykliki powtarza wątki myślowe, które już wcześniej pojawiły się chociażby w przytaczanych listach, wydaje się to jednak celowym przedsięwzięciem. Przytaczanie bowiem pewnych myśli, zadań, przypomnianie pewnych celów po jakimś czasie, po wielu nawet latach, wcale nie musi oznaczać czczego powielania starych ujęć. Wydaje się, że w tym wypadku o wiele bardziej jest ono dowodem na to, że w Kościele katolickim ważną rolę spełnia świadomość przeszłości i konieczność reform opartych o zasadę kontynuacji.

3.2. Z nadzieją w przyszłość

Czytając encyklikę, nie można przeoczyć jej wyraźnie przyszłościowego, perspektywicznego ukierunkowania. Już w pierwszym zdaniu tego dokumentu Papież odwołuje się do Soboru i Roku 2000, wyraźnie spogląda w przyszłość i chrześcijan do tego zachęca¹⁷. O perspektywicznym myśleniu Papieża i jego

wity, TPow (1995) 34, 4; L. GÓRKA, *Tradycja cyrylo-metodiańska dziś: utopia czy program*, w: J. BUDNIAK (red.), *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*, Katowice 2006, 98; P. JASKÓŁA, *Jan Paweł II – Papież ekumenicznej encykliki*, w: E. MATEJA (red.), *Świadek prawdy i wiary*, Opole 2014, 101–114.

¹⁶ Zob. pierwsze reakcje tego Instytutu: „Pressemitteilung” (31.05.1995) nr 6; zob. też „Lutherische Welt-Information” (1995) 11.

¹⁷ „*Ut unum sint!* Wezwanie do jedności chrześcijan, rzucone tak stanowczo i z mocą ponownie przez Sobór Watykański II, rozbrzmiewa coraz donośniej w sercach wierzących, szczególnie w obliczu zbliżającego się Roku 2000. Będzie on dla nich świętym Jubileuszem, pamiątką wcielenia Syna Bożego, który stał się człowiekiem, by zbawić człowieka” (UUS 1).

odwadze nie trzeba zresztą przekonywać. Dawał temu przecież niebudzący wątpliwości wyraz od początku swego pontyfikatu, kiedy podjął wołanie Chrystusa i z gorącą prośbą zwrócił się do wiernych i niewierzących: „Nie lękajcie się! Otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi! (...) Pozwólcie zatem – proszę Was, błagam Was z pokorą i ufnością – pozwólcie Chrystusowi mówić do człowieka. On jeden ma słowa życia – tak, życia wiecznego”. Niekonwencjonalnie objawił też moc swego ewangelicznego optymizmu w *Przekroczyć próg nadziei*.

Świadomość przebytej drogi, jak i nadzieja na coraz to większe owoce ekumenicznego trudu przekonują Papieża, iż Kościół nie może zrezygnować z ekumenizmu jako drogi prowadzącej do pełnej, widzialnej jedności wszystkich chrześcijan.

3.3. Nieodwołalność pójścia ekumeniczną drogą

Papież podkreślał w encyklice nieodwołalność zaangażowania się Kościoła katolickiego w sprawę pojednania chrześcijan. W ekumenizmie dostrzegał głos Ducha Pańskiego i „znak czasu” (nr 3). Wyraźnie stwierdził, że „sam Jezus w godzinie swej męki modlił się, «aby wszyscy stanowili jedno» (J 17,21). Ta jedność, którą Pan dał swemu Kościołowi i którą pragnie ogarnąć wszystkich, nie jest czymś mało istotnym, ale stanowi centralny element Jego dzieła. Nie jest też drugorzędnym przymiotem wspólnoty Jego uczniów, lecz należy do jej najgłębszej istoty. Bóg pragnie Kościoła, ponieważ pragnie jedności i właśnie w jedności wyraża się cała głębia Jego *agape*” (nr 9). Kilka numerów dalej dodaje, że ekumenizm jako ruch na rzecz jedności chrześcijan nie jest jakimś tylko „dodatkiem”, uzupełnieniem tradycyjnego działania Kościoła, ale, przeciwnie, „należy on w sposób organiczny do całości jego życia i działania; w konsekwencji winien tę całość przenikać i z niej wyrastać jak owoc ze zdrowego drzewa, które osiąga pełnię życia” (nr 20). Do działalności ekumenicznej Papież wzywał przy tym nie tylko katolików: „Ośmielam się przemówić do Was, wierni Kościoła katolickiego, i do Was, Bracia i Siostry z innych Kościołów i wspólnot kościelnych, słowami Apostoła Pawła: Jedno myślcie, pokój zachowujcie, a Bóg miłości i pokoju niech będzie z wami” – 2 Kor 13,11 (nr 103). Obecne okoliczności wydawały się Papieżowi wystarczająco poważnym wyzwaniem, by chrześcijanie zechcieli „obalić mury podziałów i nieufności”, by zechcieli „przezwyciężyć przeszkody i uprzedzenia, które utrudniają głoszenie Ewangelii Zbawienia” (nr 2). Tym samym Papież jakby podzielał coraz powszechniejsze przekonanie, iż ekumeniczna droga musi uwzględniać nie tylko czynniki natury teologicznej, ale różnorodne uwarunkowania natury psychologicznej, społecznej, kulturowej i politycznej.

3.4. *Communio* chrześcijan

Ustami Papieża Kościół opowiedział się za nieodwołalnością pójścia ekumeniczną drogą także z tego względu, iż uznaje więzi braterstwa, jakie mimo podziałów istnieją między wszystkimi chrześcijanami. Podstawowa jedność Kościoła nigdy nie została całkowicie utracona. Dzięki wsparciu, jakiego udziela Kościołowi Duch Święty, słabości, niedoskonałości, grzechy, a czasem nawet zdrady niektórych jego synów nie mogą zniszczyć tego, czym napełnił go Bóg zgodnie ze swym zamysłem łaski (por. nr 11). Podstawą naszego braterstwa w Chrystusie nie jest chwiejne nastawienie uczuciowe, ale rzeczywistość wypływająca z wiary i sakramentu chrztu (nr 41–42).

Niewątpliwie soborowa odnowa nauki o Kościele ze słynną zasadą *subsistit in* przyczyniła się do tego szerszego spojrzenia na rzeczywistość Kościoła i uznania prawdy, że „poza organizmem Kościoła rzymskokatolickiego istnieją liczne pierwiastki uświęcenia i prawdy”. Dlatego też „same te Kościoły i odłączone Wspólnoty, choć w naszym przekonaniu podlegają brakom, wcale nie są pozbawione znaczenia i wagi w tajemnicy zbawienia” (nr 10; DE 3). „Poza granicami wspólnoty katolickiej nie rozciąga się próżnia eklezjalna” (nr 13). Zaś *communio* z prawosławiem sięga tak daleko, że encyklika stosuje nazwę „Kościoły-Siostry” (nr 55–58).

3.5. Zasada integralności

Wyjątkowo mocny akcent kładzie encyklika na „ekumenizm duchowy”, jak i na ekumeniczną duchowość. Ustawiczna modlitwa, wewnętrzne nawrócenie, odnowienie, uznanie współwiny Kościoła katolickiego i wprost niektórych papieży w rozbiciu chrześcijaństwa, prośba o przebaczenie i gotowość do pojednania, są dla Papieża niezbędnymi warunkami dla ekumenicznego procesu.

Owocem nawrócenia jest bowiem „dostrzeżenie działania Ducha Świętego w innych chrześcijańskich Wspólnotach, odkrycie przykładów świętości (...) kontakt z nieznanymi dotąd formami chrześcijańskiej aktywności” (nr 15). Akcentując wyjątkowo mocno rolę ekumenizmu duchowego, Papież nie izoluje tej formy od innych dróg prowadzących chrześcijan do zjednoczenia. Są nimi: szeroko rozumiany dialog ekumeniczny – w tym także dialog doktrynalny, i dawane świadectwo ewangelicznego życia. To odkrycie roli dialogu zawdzięczamy szczególnie współczesnej myśli personalistycznej, która właśnie w dialogu odkryła jedyną drogę do samospełnienia człowieka: zarówno poszczególnych osób, jak też każdej ludzkiej wspólnoty (por. nr 28). Encyklika stwierdza też: „Choć w pojęciu dialog na pierwszy plan zdaje się wysuwać moment poznawczy (*dia-logos*), każdy dialog ma wymiar całościowy, egzystencjalny, angażuje cały

ludzki podmiot; dialog między wspólnotami angażuje w sposób szczególny podmiotowość każdej z nich. (...) Dialog nie jest tylko wymianą myśli, ale zawsze w jakiś sposób wymianą darów¹⁸.

Oprócz krzewienia form ekumenizmu duchowego i rozwijania dialogów Papież wielką wagę przywiązuje do form ekumenizmu praktycznego, wspartych świadectwami ewangelicznego życia, które to świadectwa można nazwać kontynuacją ekumenizmu duchowego bądź też realizacją „dialogu nawrócenia” (por. nr 82). W tym względzie święci, zwłaszcza męczennicy, którzy pochodzą z różnych Kościołów, stanowią – zdaniem Papieża – najlepszy przykład i dowód na to, że jedynie naśladować Chrystusa, oddając siebie całkowicie w służbie Ewangelii mogą zostać zniwelowane istniejące podziały. „Tam, gdzie istnieje szczerza wola pójścia za Chrystusem, Duch sprawia często, że Jego łaska rozlewa się innymi niż zwykle drogami” (nr 84). Bóg bowiem w swoim miłosierdziu potrafi wydobyc dobro nawet z sytuacji, które uwłaczają Jego zamysłom (por. nr 85). Portugalskie przysłowie wyraża tę mądrość obrazowo: „Bóg potrafi pisać prosto po krzywych liniach”.

Przedstawiając wzajemne związki między ekumenizmem duchowym, dialogiem teologicznym i praktyczną współpracą, autor *Ut unum sint* przedstawił istotne założenia planu realizacji jedności chrześcijan. W tak całościowym, integralnym ujęciu encyklika wskazuje na te czynniki, których nie mogą pominąć żadne solidne i przyszłościowe dążenia ekumeniczne.

4. Oryginalne elementy *Ut unum sint* dotyczące Papieża i papiestwa

a. Jak w żadnej innej, tak właśnie w tej encyklice Jan Paweł II wyraźnie umieszcza własną osobę. W dokumencie słychać niejako bicie papieskiego serca. „Aby byli jedno” jest bardzo osobistym świadectwem, co już od strony czysto formalnej ujawnia się w tym, iż Papież pisze czasami w 1. osobie liczby pojedynczej („ja – styl”). Za tekstem stoi konkretna, żywa, ludzka osoba, świadoma wielu problemów teologicznych i kościelnych, a zarazem otwarta na nowe rozwiązania i przez to wzbudzająca zaufanie.

b. Encyklikę charakteryzuje głęboka pokora jej Autora. Wyraźnie mówi on, że wypełnia zadania następcy apostoła Piotra z głębokim przekonaniem, że dochowuje posłuszeństwa Panu, a zarazem z pełną świadomością swojej ludzkiej słabości. Biskup Rzymski czuje się zobowiązany, podobnie jak św. Piotr, ustawicznie modlić się o swoje nawrócenie, prosić Boga, by mógł być znakiem Bożego miłosierdzia i jedności chrześcijan. Chociaż bowiem sam Chrystus powierzył

¹⁸ Tamże; por. KK 13.

Piotrowi specjalną misję w Kościele i polecił mu umacniać braci we wierze, to ukazał mu zarazem jego ludzką słabość i potrzebę nawrócenia: „Ty nawróciwszy się, utwierdzaj swoich braci” (Łk 22,32). „Nawrócenie Piotra i jego następców opiera się na modlitwie samego Odkupiciela, Kościół zaś nieustannie przyłącza się do tego błagania” (nr 4).

c. Papież nawet nie waha się mówić o swoim urzędzie w perspektywie podziału chrześcijan. Ten, którego Bóg ustanowił „trwałym i widzialnym źródłem i fundamentem jedności” (KK 23), który ma scalać chrześcijan, być gwarancją jedności, jest przez wielu apriorycznie odrzucony. Papież przyznaje, iż sposób wykonywania prymatu jest w pamięci wielu chrześcijan obciążony bolesnymi wspomnieniami, stąd przejmująco pisze: „Wraz z moim poprzednikiem Pawłem VI proszę o przebaczenie za wszystko, za co jesteśmy odpowiedzialni” (nr 88). Zachęca do rzeczowej dyskusji nad sposobem realizacji urzędu Piotra, ujawnia swoją gotowość, by razem z biskupami i teologami szukać takich sposobów realizacji prymatu, aby papieństwo jeszcze wyraźniej i skuteczniej służyło jedności całego Kościoła (nr 95). Ostatnie pontyfikaty są pod tym względem z pewnością szczególnym błogosławieństwem dla Kościoła katolickiego i całego chrześcijaństwa. Nie zawsze jednak papieże tak otwarcie i przyjaźnie odnosili się do niekatolików, co przynajmniej w części tłumaczy dzisiejsze zachowanie tych ostatnich z rezerwą czy nawet nieufnością¹⁹.

d. W encyklice *Ut unum sint* Jan Paweł II odwołuje się do swoich częstych pielgrzymek, które nieodłącznie związane bywają z ekumenicznymi spotkaniami. Jak wspomniał w 1996 r. abp Alfons Nossol w Liście pasterskim skierowanym do wiernych z okazji Tygodnia Modlitw: „te isticie apostołskie wspomnienia z podróży promieniują atmosferą serdeczności także w stosunku do tych, którzy nie są członkami Kościoła katolickiego, a zarazem obrazują tęsknotę za pełną jednością Kościoła Chrystusowego. Pielgrzymujący z kraju do kraju Papież stara się przekonać, iż ekumenizm rodzi się i realizuje nie tyle przez postęp w zmianie pozycji doktrynalnych, ale przez autentyczne spotkania. Opuszczając tak często Watykan, Ojciec Święty nie tylko ewangelizuje, ale pragnie być współtwórcą ekumenii realizującej się w spotkaniach z żywymi ludźmi. Regularne wsłuchiwanie się w głos tych, którzy wierzą w Tego samego, a jednak inaczej, rozmowy z przedstawicielami innych Kościołów i innych religii świadczą, że ze strony Papieża nie mamy do czynienia już tylko z ekumenicznymi gestami, ale z nowym sposobem wprowadzenia ekumenizmu w życie. Dotyczy to zarówno ekumenizmu we właściwym sensie rozumienia tego słowa – eku-

¹⁹ H.J. POTTMEYER, *Das Petrusamt im ökumenischen Dialog mit der Orthodoxie. 10 Jahre nach „Ut unum sint“*, Cath 4 (2005), 247–255; B. NEUMANN, *Das Papstamt in den Dialogen mit den Kirchen der Reformation*, Cath 4 (2005), 256–281.

menizmu wewnątrzchrześcijańskiego, jak i ekumenizmu «szerszego» – międzyreligijnego²⁰.

e. Jan Paweł II stara się przypomnieć, iż jego urząd, zgodnie z myślą *Vaticanium II* i długą tradycją Kościoła, funkcjonuje jako ściśle związany z nauczaniem Kolegium Biskupów całego Kościoła. Tym samym dał do zrozumienia swoim krytykom, zwłaszcza spoza Kościoła katolickiego, że jako Papież nie jest on w Kościele „wszechmocny”. Nie jest bowiem zwyczajem Kościoła Rzymskiego, by papież wbrew opinii Kolegium Biskupów, czy też ponad nim, sam w dowolny sposób rozstrzygał kwestie ważne dla całego Kościoła. Przykładem mogą być często dziś podnoszone problemy: dopuszczenie do Komunii św. ludzi żyjących w niesakramentalnych związkach, zniesienie obowiązku celibatu, czy też obowiązku uczestnictwa w niedzielnej Mszy św.²¹

Podsumowując, można z całym przekonaniem stwierdzić, iż z dokumentów, które pozostawił Jan Paweł II, tchnie ogromny potencjał jego intelektualnej i kościelnej otwartości, odwagi oraz ekumenicznej nadziei.

Bibliografia

- CZAJKOWSKI M., *Encyklika o ekumenii*, „W drodze” (1995) nr 8, s. 38–44.
- Dokumenty Jana Pawła II, w: E. SAKOWICZ (red.), *Jan Paweł II – Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, Radom 2006, s. 579–581.
- GÓRKA L., *Tradycja cyrylo-metodiańska dziś: utopia czy program*, w: J. BUDNIAK (red.), *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*, Katowice 2006, s. 98–109.
- JASKÓŁA P., *Ekumenizm u progu Trzeciego Tysiąclecia*, w: TENŻE (red.), *Perspektywy ekumenii*, Opole 1996, s. 67–80.
- JASKÓŁA P., *Jan Paweł II – Papież ekumenicznej encykliki*, w: E. MATEJA (red.), *Świadek prawdy i wiary*, Opole 2014, s. 101–114.
- KARSKI K., *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*, Warszawa 1974.
- KARSKI K., *Papież Jan Paweł II a ekumenia*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 21 (2005) 1–2, s. 107–113.
- KOCHAN A., *Ekumeniczne spotkanie kultur w nauczaniu Jana Pawła II i Benedykta XVI*, „Studia Oecumenica” 10 (2010), s. 37–53.

²⁰ Za: P. JASKÓŁA, *Ekumenizm u progu Trzeciego Tysiąclecia*, w: TENŻE (red.), *Perspektywy ekumenii*, Opole 1996, 80; A. NOSSOL, *Znaczenie encykliki „Ut unum sint” dla dialogu ekumenicznego*, w: P. JASKÓŁA (red.), *Perspektywy ekumenii*, 119–131; U. RUH, *Der erste globale Papst. Eine Bilanz des Pontifikats Johannes Paulus II.*, HerKor 59 (2005) 5, 227–231.

²¹ Zob. P. JASKÓŁA, *Pierwsza w historii Kościoła encyklika o ekumenizmie*, „Gość Niedzielny” (21.01.1996), 11; A. KLEIN, *Vor der Schwelle des dritten Jahrtausends*, „Der Dom” (9.07.1995), 3–4.

- KONDRUSIEWICZ T., *Ekumeniczne implikacje pontyfikatu Jana Pawła II*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*, Opole 2008, s. 19–33.
- LEŚNIEWSKI K., *Odkrywać niegasnące światło chrześcijańskiego Wschodu. Ekumeniczne przesłanie listu apostołskiego „Orientale lumen” papieża Jana Pawła II*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*, Opole 2008, s. 239–250.
- MIZIOLEK W., *Do jakiej jedności dążymy*, „Biuletyn Ekumeniczny” 24 (1995) 3, s. 17–23.
- MIZIOLEK W., *List Apostolski „Orientale Lumen” Jana Pawła II*, „Biuletyn Ekumeniczny” 24 (1995) 3, s. 8–16.
- NAPIÓRKOWSKI S.C., LEŚNIEWSKI K., LEŚNIEWSKA J. (red.), *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu 1982–1998*, Lublin 2000.
- NAPIÓRKOWSKI S.C., *Ut unum*, „Jednota” 54 (1995) 8, s. 8–10.
- NEUMANN B., *Das Papstamt in den Dialogen mit den Kirchen der Reformation*, „Catholica” 4 (2005), s. 256–281.
- NOSSOL A., *Pontyfikat ekumenicznej nadziei*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*, Opole 2008, s. 9–18.
- NOSSOL A., *Znaczenie encykliki „Ut unum sint” dla dialogu ekumenicznego*, w: P. JASKÓŁA (red.), *Perspektywy ekumenii*, Opole 1996, s. 119–131.
- PAWŁOWSKI S., *Ekumeniczne dokumenty i inicjatywy Jana Pawła II oraz ich istotne przesłanie*, w: Z. GLAESER (red.), *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*, Opole 2008, s. 173–183.
- PAWŁOWSKI S., *Jan Paweł II a ekumenizm i dialog międzyreligijny (1978–2005)*, „Biuletyn Ekumeniczny” 3–4 (2005), s. 33–46.
- POTTMEYER H.J., *Das Petrusamt im ökumenischen Dialog mit der Orthodoxie. 10 Jahre nach „Ut unum sint”*, „Catholica” 4 (2005), s. 247–255.
- RUDNICKI K.M.P., *Encyklika „Ut unum sint” w oczach mariawity*, „Tygodnik Powszechny” (1995) 34, s. 4.
- RUH U., *Der erste globale Papst. Eine Bilanz des Pontifikats Johannes Paulus II.*, „Herder Korrespondenz” 59 (2005) 5, s. 227–231.